

Fører endringer i loven til endringer i rettspraksis?

En empirisk analyse av straffutmåling i voldsdømmer etter en endring av den norske straffeloven¹

Synøve N. Andersen (PhD), Postdoktor, Institutt for sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. Tidligere forsker ved Statistisk sentralbyrå
Morten Holmboe (PhD), Professor, Politihøgskolens forskningsavdeling
Torbjørn Skardhamar (PhD), Professor, Institutt for sosiologi og Samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Abstract

On June 25, 2010, sentencing for certain violent crimes should have increased substantially in Norway due to changes in the Criminal Act and the explicit intention of lawmakers. But did this actually happen? In this paper, we compare sentencing practices before and after the penal reform using administrative registry data from all Norwegian courts on persons convicted for bodily harm and/or assault. Results from regression discontinuity analyses show that despite clear incentives to increase sentences for violent offences, there were no statistically significant changes in the length of sentences imposed following the penal reform. This highlights the importance of conducting empirical assessments of the impact of penal changes on judicial behaviour and other aspects of the criminal justice system.

Keywords

Judicial behavior; sentence length; violent crime; penal reform; empirical legal studies
Rettspraksis; straffutmåling; voldslovbrudd; straffelovsreform; empiriske rettsstudier

1. Innledning

Det er et viktig strafferettslig prinsipp at straffenivået i et samfunn skal gjen speile både sentrale strafferettslige prinsipper, samfunnsmessige utviklings trekk og den allmenne rettsoppfatning. Følgelig er det ikke uvanlig at politikere klager over domstolenes tendens til mild straffutmåling («Zug zur Milde»), og dette er ikke et nytt fenomen (Andenæs, 1956: 382, Bratholm, 1980: 589-591, Eyben, 1950: 2-3). I 2010 ble det, etter klare signaler fra Stortinget,

1. Title in English: Do changes in the law lead to changes in sentencing practices? An empirical analysis of sentence length in convictions of violent offenders after a change in the Norwegian Penal Code

innført strengere straffer for seksuallovbrudd og grovere voldslovbrudd i Norge. Dette ble gjort ved at strafferammene ble hevet, og lovgiveren anga i forarbeidene temmelig detaljerte anvisninger om hva straffenivået skulle være for utvalgte lovbrudd. Dette ble fulgt opp av Høyesterett (se eksempler på domsavsigelser i kapittel 2). I denne artikkelen undersøker vi om lovgiverens forutsetninger om et skjerpet straffenivå for alvorlige legemsfornærmelser (straffeloven 1902 § 228) også ble fulgt opp av de underordnede domstolene, og således om det overordnede straffenivået økte som en følge av lovendringen slik intensjonen i forarbeidene var.

2. Straffeloven 2005 og endringene i straffeloven 1902

Endringene i straffeloven av 1902 som skjedde i 2010, som er temaet for denne artikkelen, er en direkte konsekvens av endringer gjort i 2009 i den nye straffeloven av 2005 (som ikke trådte i kraft før 1. oktober 2015). Vi begynner derfor med å gi en oversikt over prosessen med å gi ny straffelov.²

Spørsmålet om totalrevisjon av den norske straffeloven av 1902 ble tatt opp allerede i den såkalte *kriminalmeldingen* på slutten av 1970-tallet (St.meld. nr. 104 (1977-78)), hvor regjeringen foreslo å oppnevne en straffelovkommisjon som skulle vurdere den samlede straffelovgivning i lys av dagens samfunnsforhold (s. 95-98). Tidligere ble lovforberedelse innen strafferetten i stor grad ansett som å gjelde «typisk juridiske spørsmål» som kunne overlates til ekspertene (juristene). Etter hvert ble slike spørsmål i større grad definert som politiske, og kriminalmeldingen er blitt betegnet som en «milepel» i denne utviklingen (Backer, 2011: 65).

Straffelovkommisjonen ble oppnevnt i 1980 og avga tre generelle utredninger i tillegg til flere utredninger av enkeltspørsmål (Høgetveit, 2002, Myhrer, 2008: 97-98). Den nye straffeloven, straffeloven 2005, ble vedtatt i tre omganger: Den alminnelige del i 2005, og de enkelte straffebudene i 2008 og 2009 (Matningsdal, 2015b: 1-3). Mens Straffelovkommisjonen hadde uttalt at Stortinget ikke burde gi detaljerte instruksjoner om straffutmåling, så Stortinget annerledes på dette (Innst. O. nr. 72 (2004-2005): 25, NOU 2002: 4: 144).

Tradisjonelt har lovgiveren gjerne benyttet ikke bare øvre strafferamme, men også for noen alvorlige lovbrudd nedre strafferammer eller «minstestraffer», for å signalisere at straffenivået skal økes. I tillegg har Stortinget i en del tilfeller gitt merknader i budsjettinnstillinger mv. om at straffenivået på bestemte områder skulle heves. Norges Høyesterett holdt fast på at man måtte skille mellom Stortingets utsagn i og utenfor lovgiverrollen. Høyesterett ville altså ikke legge vekt på uttalelser i budsjettinnstillinger mv., bare

2. Gjeldende norske lover og forskrifter finnes på www.lovdato.no.

på uttalelser i forbindelse med lovgivning³ (Matningsdal, 2010: 251, 2015a: 566-570, Schei, 2015: 29).⁴

Da Regjeringen fremmet siste delproposisjon til straffeloven 2005 (Ot. prp. nr. 22 (2008-2009)), ble det derfor gitt detaljerte føringer for straffutmålingen. Disse føringene ble gitt ved at departementet gikk gjennom utvalgte avgjørelser av Høyesterett og anga hva det nye straffenivået skulle være. I siste delproposisjon til straffeloven 2005 anga departementet videre at signalene om økt *straffenivå* skulle legges til grunn av domstolene allerede før straffeloven 2005 trådte i kraft, men at det økte straffenivået ville ligge godt innenfor de *strafferammene* loven anga før endringen.

Siste del av straffeloven 2005 ble vedtatt ved lov 19. juni 2009 nr. 74. Høsten 2009 behandlet Høyesterett i storkammer to saker der de tiltalte hadde begått handlingene før dette tidspunktet.⁵ I den første saken, *HR-2009-2135-S – Rt-2009-1412-S*, avsagt 13. november 2009,⁶ uttalte Høyesterett seg prinsipielt om betydningen av at det i lovforarbeider var uttalt at straffenivået skulle skjerpes innenfor strafferammene som gjaldt på handlingstidspunktet. Den domfelte var funnet skyldig i seksuell omgang med sin egen datter, som var under 14 år på handlingstidspunktet.⁷

Høyesterett tok utgangspunkt i at «når straffeloven av 2005 trer i kraft, så plikter domstolene å legge til grunn et straffenivå slik det er kommet til uttrykk i lovens forarbeider» (avsnitt 22). Det var på det rene at Grunnloven § 97 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 7 ville hindre lovgiveren i å fastsette at det skulle gjelde høyere minstestraf eller høyere øvre strafferamme for handlinger som var begått før lovens ikrafttredelse (avsnitt 24). Spørsmålet i saken var om en lov som var vedtatt, men som ikke var trådt i kraft på domstidspunktet, kunne påberopes som argument for straffskjerpning.

Høyesteretts flertall kom til at forarbeidsuttalelsene ikke kunne tillegges noen selvstendig vekt for handlinger som var begått før endringsloven var vedtatt. For handlinger begått etter vedtakelsen, men før ikrafttredelsen,

3. I Norge vedtas ikke statsbudsjettet som en «finanslov», men som et ordinært stortingsvedtak. Lovgivningsmyndigheten og bevilgningsmyndigheten er forankret i Grunnloven § 75, henholdsvis i bokstav a og d.

4. Tore Schei var dommer i Høyesterett fra 1986 og justitiarius fra 2002 til 2016. Magnus Matningsdal har vært dommer i Høyesterett siden 1997.

5. I de fleste saker som prosederes muntlig for Høyesterett, settes retten med fem dommere. I saker som er av særlig viktighet, settes retten i storkammer med 11 dommere. I helt særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller rettsspørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall. (Se domstoloven § 5.)

6. Norske dommer finnes på Lovdatas åpne tjeneste www.lovdato.no i ett år etter at de er avsagt. Høyesterettsdommer tilbake til 2000 finnes på www.hoyesterett.no, sortert etter dato.

7. Straffeloven 1902 § 195 og § 197 (se nå straffeloven 2005 § 299 og § 312).

kunne det gjennomføres en gradvis skjerping.⁸ De samme dommerne avsa en dom samme dag (HR-2009-2136-S – Rt-2009-1423-S) som gjaldt vold (legemsbeskadigelse med særlig farlig redskap med døden til følge).⁹ Flertallet sluttet seg naturlig nok til sitt standpunkt i den første dommen, og tok ikke hensyn til uttalelsene i lovforarbeidene. Høyesteretts flertall økte altså ikke straffen som følge av den nye straffeloven.

Førstvoterende uttalte på vegne av flertallet (avsnitt 9): «Jeg er således kommet til at uttalelsene i forarbeidene til loven fra 2009 ikke innebærer at det kan skje noen umiddelbar skjerpelse av straffenivået.» Disse dommene har vært mye diskutert i juridisk litteratur (se for eksempel Bergo, 2019: 192, Elholm og Strandbakken, 2010, Gröning et al., 2019: 73-74, Jacobsen, 2019: 536, Matningsdal, 2015b: 3-5, Rieber-Mohn, 2010, Skoghøy, 2011: 262-263, 2014: 168).

For Regjeringen og Stortinget var det viktig å få gjennomført straffskjerpingene før straffeloven 2005 trådte i kraft. Derfor ble det allerede 26. mars 2010 fremmet en ny proposisjon om endringer i den dagjeldende straffeloven 1902 (Prop. 97 L (2009-2010)). Denne proposisjonen ble behandlet av Stortinget våren 2010, med lovvedtak sanksjonert, satt i kraft og publisert 25. juni 2010 som lov nr. 46: Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).

Endringene innebar at lovgiveren ga langt mer detaljerte retningslinjer for straffutmålingen enn det som tidligere hadde vært vanlig. En av Høyesteretts dommere har fremholdt at det fra 1990-tallet til lovendringen i 2010 foregikk en «drakamp» mellom lovgiveren og Høyesterett, som førte til at «domstolenes spillerom ved straffutmålingen i den enkelte sak er blitt betydelig innsnevret» (Skoghøy, 2013: 131-132, jf. Skoghøy, 2018: 173-175).¹⁰ Den daværende riksadvokat har – i Høyesteretts jubileumsskrift – fremholdt at Høyesterett ikke var «uten ansvar for at domstolenes spillerom ved fastsettelse av straff i dag er blitt betydelig redusert» (Busch, 2015: 615).¹¹

Også i Danmark har lovgiveren i de senere årene angitt mer detaljerte retningslinjer for straffutmålingen i lovforarbeidene (Baumbach og Elholm, 2020: 442-443, Carlsen, 2010, Elholm et al., 2019: 512). Vi antar derfor at vår diskusjon av normering av straffutmålingen kan ha interesse også utenfor Norges grenser.

8. Mindretallet (én dommer) la til grunn at domstolene var forpliktet til å følge Stortingets syn straks, innen de strafferammene som gjaldt på handlingstidspunktet.

9. Straffeloven 1902 § 229 jf. § 232 (se nå straffeloven 2005 § 273 og § 274).

10. Jens Edvin A. Skoghøy var dommer i Høyesterett fra 1998 til 2017 og tiltrådte igjen som høyesterettsdommer i 2020. Han var den dissenterende dommeren i HR-2009-2135-S – Rt-2009-1412-S og HR-2009-2136-S – Rt-2009-1423-S.

11. Tor-Aksel Busch var riksadvokat fra 1997 til 2019. Denne artikkelen og Matningsdals artikkel fra 2015a (nevnt ovenfor) er også trykket i Tidsskrift for strafferett 2016 hefte 4 – Busch, T.-A. 2016. Høyesterett som straffedomstol sett med påtalemyndighetens øyne. Tidsskrift for strafferett, 16, 392–414, Matningsdal, M. Ibid. Høyesterett som straffedomstol – straffutmåling. 321-374. (Se kort omtale i Holmboe, M. Ibid. Utmåling og gjennomføring av straff: Utvalgte artikler fra tre festskrifter. 317-320.)

3. Særlig om straffskjerping for legemsfornærmelser

Blant endringene som tredde i kraft i 2010 var skjerping av strafferammene for voldslovbrudd definert som «legemsfornærmelse» (straffeloven 1902 § 228 *første ledd*),¹² og «legemsfornærmelse med uforsettlig skadefølge» (straffeloven 1902 § 228 *andre ledd*).

Før endringen var strafferammen for ordinær legemsfornærmelse (første ledd) bot eller fengsel i inntil seks måneder, mens departementet foreslo at den øvre strafferammen skulle økes til fengsel i ett år, som i straffeloven 2005 § 271. Departementet ga uttrykk for at straffenivået for uprovoserte overtredelser av straffeloven 1902 § 228 første ledd ville variere mellom bot, betinget fengsel, samfunnsstraff og ubetinget fengsel. Det var grunn til å anta at straffenivået ved overtredelse av § 228 første ledd var blitt noe strengere i løpet av de siste 20 årene. Generelt skulle det lite til før det ble tale om en kort ubetinget fengselsstraff, forutsatt at lovbrøyteren var over 18 år.

Departementet var av den oppfatning at «den tradisjon og praksis som er etablert om fastsettelse av reaksjonens art og omfang i hovedsak er tilfredsstillende, og bør videreføres med reservasjon for de legemsfornærmelser som ligger i grenseområdet mot legemsbeskadigelse» (Prop. 97 L (2009-2010): 33, punkt 6.3.2). For slike alvorlige overtredelser, for eksempel slag og spark som ikke fører til skade, men sterk smerte og omfattende blåmerker, var departementet av den oppfatning at straffenivået i rettspraksis var for lavt. Departementet la til grunn at det gjeldende straffenivået før endringen var «opp mot ubetinget fengsel i 75 dager» for slike lovbrudd. Departementet fremholdt at straffen for relativt uprovoserte kroppskrenkelser i grenseområdet for kroppsskade normalt ikke burde ligge under 90 dager ubetinget fengsel (Prop. 97 L (2009-2010): 33), altså en økning på minst 20 % for disse lovbruddene. For «ordinære» overtredelser skulle likevel ikke straffenivået skjerpes (Haugen og Efjestad, 2019: 315).¹³

For overtredelser av straffeloven 1902 § 228 *andre ledd* (legemsfornærmelse med uforsettlig skadefølge) var strafferammen før endringen fengsel i inntil tre år (andre ledd første straffalternativ), men fem år hvis legemsfornærmelsen hadde døden til følge, eller skaden var betydelig. Departementet foreslo at den øvre strafferammen skulle økes til fengsel i henholdsvis fire og seks år. Departementet antok at straffenivået for overtredelse av andre ledd første straffalternativ før endringen var på mellom 30 og 45 dager. Etter lovendringen

12. Etter endringen lød straffeloven 1902 § 228 første ledd slik: «Den, som øver Vold mod en andens Person eller paa anden Maade fornærmer ham paa Legeme, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsfornærmelse med Bøder eller med Fengsel indtil 1 Aar.» Endringen i paragrafens første ledd gjenspeiler den tilsvarende bestemmelsen for «kroppskrenkelse» (straffeloven 2005 § 271 første ledd), som var vedtatt i 2009, men altså ikke var trådt i kraft på denne tiden.

13. HR-2010-1776-A – Rt-2010-1243; HR-2011-1997-A – Rt-2011-1368.

skulle slike grove legemsfornærmelser ikke ligge under 60 dager ubetinget fengsel (Prop. 97 L (2009-2010): 33-34), altså en økning på mellom 33 og 100 %.¹⁴

Sett i sammenheng kan det virke pussig at departementet angir en høyere «normalstraff» for en del overtredelser av straffeloven 1902 § 228 første ledd enn for overtredelser av den strengere bestemmelsen i andre ledd. Det må skyldes at departementet her har festet seg ved saker der legemsfornærmelsen objektivt har ført til en skade, men gjerningspersonen ikke hadde utvist like stor skyld som ved de grovere overtredelsene av straffeloven 1902 § 228 første ledd.

Av de sakene om legemsfornærmelser som skulle møtes med ubetinget fengsel før lovendringen i 2010, er det altså i hovedsak de mest alvorlige sakene som skulle straffes vesentlig strengere enn før. Det er nærliggende å anta at en viss økning i straffenivået kan ha funnet sted fra året straffeloven 2005 ble vedtatt i 2009 til straffeloven 1902 § 228 ble endret i 2010. Fra et rettsdogmatisk perspektiv er det likevel grunn til å tro at straffenivået for legemsfornærmelser – gitt et uendret kriminalitetsbilde – skulle bli høyere etter lovendringen i 2010.

4. Hvordan har lovendringene påvirket straffenivået for legemsfornærmelser?

I denne artikkelen undersøker vi empirisk hvorvidt endringsloven av 2010 førte til faktiske endringer i straffenivået for legemsfornærmelser. For å undersøke dette nærmere, benytter vi data om alle domsavsigelser hvor domfeltes hovedlovbrudd er definert som overtredelse av § 228 (straffeloven 1902) fra statistikken over straffereaksjoner mellom 2006 og 2014 (Statistisk Sentralbyrå, 2019). Basert på lovbruddets gjerningsdato, undersøker vi endringer i utmålt ubetinget fengselsstraff¹⁵ for lovbrudd begått i ulike tidsvinduer på hver side av ikrafttredelsen 25. juni 2010.¹⁶ Gitt de klare signalene om skjerping av

14. Etter endringen lød straffeloven 1902 § 228 andre ledd slik: «Har Legemsfornærmelsen tilfølge Skade paa Legeme eller Helbred eller betydelig Smerte, kan Fængsel indtil 4 Aar anvendes, men indtil 6 Aar, hvis den har Døden tilfølge, eller Skaden er betydelig.»

15. Vi fokuserer på endringer i utmålt ubetinget fengsel gitt at det er denne straffereaksjonen som omhandles i forarbeidene og i selve lovendringen. I teorien er det mulig at andre aspekter ved straffeutmålingen kan ha blitt påvirket indirekte av endringen, for eksempel ved at en skjerping av straffenivået (lengden av fengselsstraffen) har ført til mer utstrakt bruk av samfunnsstraff. Vi finner det imidlertid lite trolig, siden minstestrafene ikke ble hevet for disse lovbruddene. Det er heller ikke trolig at gjerningspersonene som begikk de minst alvorlige overtredelsene, generelt hadde flere personlige grunner til å få mild straff på denne tiden. Det faller uansett utenfor artikkelens omfang å undersøke endringer i andre straffereaksjoner.

16. Vi benytter gjerningsdato heller enn domsdato for å undersøke endringen i straffutmåling gitt at det er lovgivningen som er gjeldende på gjerningstidspunktet som skal legges til grunn i straffutmålingen hvis ikke endringen er til gunst for gjerningspersonen (jf. Grunnloven § 97 og straffeloven § 3).

straffenivået, forventer vi å se et brudd – eller en såkalt diskontinuitet – for handlinger begått etter at endringsloven trådte i kraft. Vi undersøker også om responsen er ulik for paragrafens første og andre ledd, og forventer med utgangspunkt i forarbeidene at det er straffutmålingen for lovbrudd som faller inn under paragrafens andre ledd (dvs. de mest alvorlige lovbruddene) som vil øke mest.

Resten av artikkelen er organisert slik:

Først gir vi et overblikk over normering av straffenivået i norsk rett. Vi gir deretter en oversikt over de empiriske dataene vi har benyttet i analysen, og forklarer den metodiske innfallsvinkelen vår. Deretter presenterer vi de empiriske resultatene. Her benytter vi oss i all hovedsak av tidsserieplott som viser ulike utviklingstrekk ved straffutmålingen over tid. Til slutt diskuterer vi implikasjonene av de noe overraskende funnene – som viser at lovendringen ikke førte til noen endring i straffenivået for legemsfornærmelser.

5. Normering av straffenivået: ikke tabeller, men historier

I norsk rett er det lovgiveren som fastsetter øvre og nedre strafferammer. I straffeloven 2005 §§ 77 til 81 er det også tatt inn (ikke uttømmende) lister over skjerpene og formildende omstendigheter. I tillegg er det gitt enkelte andre regler av betydning for straffutmålingen, for eksempel straffeloven § 33 om unge lovbrøyttere og kapittel 11 om straffutmålingsutsettelse og straffutmålingsfravall. Om disse bestemmelsene viser vi til Matningsdal (2015b).

Den praktiske hverdag i strafferettspleien kan lett bli preget av å kalibrere straffutmålingen til den eksisterende praksis. Professor Alvar Nelson forteller en historie om sin forgjenger, professor Ivar Strahl, som av og til spurte studentene hvordan man skulle bestemme riktig straffereaksjon. Ble studenten «svarslös», sa Strahl: «Fråga en äldre kollega!» (Nelson, 1990: 73). I norsk straffutmålingspraksis er Høyesterett den «äldre kollegaen».

Norges Høyesterett har tradisjonelt behandlet langt flere straffesaker – også om straffutmåling – enn det som er vanlig i mange land. Dette var særlig tilfelle før to-instansreformen i 1995. Den gangen var Høyesterett ankeinstans for herreds- og byrettenes¹⁷ dommer. Etter to-instansreformen ble dette endret ved at anke gikk til lagmannsretten, og det kreves nå samtykke av Høyesteretts ankeutvalg¹⁸ for å få fremmet en anke til behandling i Høyesterett.

Straffeprosessloven § 323 første ledd andre punktum angir at samtykke bare skal gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken prøvd i Høyesterett. Om bestemmelsen, se Keiserud et al. (2020: 1293-1303).

17. Nå tingretter.

18. Fram til tvistelovsreformen 2008 «kjæremålsutvalg».

Høyesterett har likevel fortsatt å behandle forholdsvis mange ankesaker. I de senere år er det lagt til grunn at også lagmannsrettene vil ha en normerende rolle for straffutmålingen, jf. HR-2016-1803-A avsnitt 15 (Holmboe, 2019: 84).

Man kan skille mellom normering med ord eller tall (Roberts og Gazal-Ayal, 2013). Mens man i en del land opererer med såkalte «sentencing tables», har dette vært en fremmed tanke i Norge. Samtidig er det klart at dommerne ikke kan stå fritt innenfor strafferammene til å utmåle straff i den enkelte saken. I Norge har normeringen skjedd ved at Høyesterett har gitt retningslinjer for utmålingen gjennom uttalelser i sine avgjørelser. Det er altså en sterk forventning om at tingrettene og lagmannsrettene følger opp Høyesteretts signaler. Det er i så måte betegnende at en dommer kan pålegges erstatningsansvar for en klart gal straffutmåling selv om den er innenfor lovens rammer, jf. domstoloven § 201 (Bøhn, 2013: 850-852). Det skal selvsagt mye til før faglig uenighet om straffutmåling innenfor lovens strafferammer utløser erstatningsansvar, men regelen viser at Høyesteretts rolle som normerende organ står sterkt også ved den skjønsmessige utmålingen av straff.

Et gammelt eksempel på at regelen ble anvendt, er Høyesteretts dom av 25. februar 1933 (Rt. 1933 s. 287). Ålesund byrett hadde først frifunnet tiltalte. Den frifinnende dommen var blitt opphevet av Høyesteretts kjæremålsutvalg. Ved den nye behandlingen fastsatte byretten boten for falsk forklaring¹⁹ til kr. 5. Høyesterett skjerpet enstemmig boten til kr. 75. Flertallet (seks dommere) fant at byretten hadde begått en «åpenbar feil» ved å sette straffen så lavt som til 5 kroners bot, og ila rettsformannen (fagdommeren) erstatningsansvar for statskassens kostnaders utgifter til tiltaltes forsvar i Høyesterett. (En dommer fant ikke «tilstrekkelig føie til å votere for at bydommeren illegges omkostningsansvar».)

Et annet eksempel på at bestemmelsen ble vurdert av Høyesterett, er dommen i Rt. 1982 s. 1012. Tre personer som var botlagt for deltakelse i tre Alta-demonstrasjoner høsten 1981, var i byretten ilagt bøter på henholdsvis 1 000 og 1 500 kroner. Høyesterett skjerpet bøkene til kr 10 000 og kr 8 000. Aktor for Høyesterett gjorde gjeldende at byrettens formann (fagdommeren) skulle pålegges å betale salæret for forsvaren for Høyesterett. Høyesterett fant at det ikke var anledning til det når dommeren ikke hadde fått anledning til å uttale seg om spørsmålet,²⁰ men fant grunn til å «beklage at byretten under formannens ledelse har avsagt en dom hvor straffene står i åpenbart misforhold til avgjørelser av Høyesterett som byrettsdommeren klarligvis må ha vært fullt bekjent med». Selv om dommeren ikke ble ilagt omkostningsansvar, vil dommeren lett kunne oppfatte Høyesteretts bemerkning som en irettesettelse (NOU 1999: 19: 424-425).

De underordnede domstolene er forpliktet også av den tendens man kan lese ut av Høyesteretts praksis (Matningsdal, 1998: 681). Høyesterett driver altså en form for normerende eller institusjonalisert historiefortelling (Holmboe, 2016a: 22, 2016b: 89). Der Høyesterett legger om praksis, skal altså de underordnede domstolene følge opp nye signaler.²¹ Dette skjer likevel ikke alltid.

19. Straffeloven 1902 § 166, se nå straffeloven 2005 § 221.

20. Jf. domstoloven § 215.

21. Tidligere avgjørelser av Høyesterett vil også oppfattes som normerende for Høyesterett selv, av hensyn til rettsenheten.

Et eksempel er Høyesteretts straffutmåling ved trygdebedragerier. På 1980-tallet var straffenivået blitt nærmest drakonisk: Et trygdebedrageri på snaue 2000 kroner ga ubetinget fengsel,²² noe som ble kritisert av norsk strafferetts nestor Johs. Andenæs i festskriftet til den avtroppende høyesterettsjustitiarius året etter dommen (Andenæs, 1984: 275). I 1991 la Høyesterett om kursen, riktig nok uten å si det uttrykkelig.²³ Det er imidlertid på det rene at det ble etablert en praksis der trygdebedragerier på opp mot 20 000 kroner førte til betinget fengsel. Likevel har vi saker helt til slutten av 1994 der Høyesteretts kjæremålsutvalg²⁴ fikk inn anker over underrettsdommer der det var gitt ubetinget fengsel uten hensyn til de nyere retningslinjene fra Høyesterett (Holmboe, 2016b: 188-190).

Med den skjerpningen av straffenivået for de alvorlige legemsfornærmelsene som ble innført i 2010, som ble fulgt opp av Høyesterett, er det åpenbart at de underordnede domstolene er forpliktet av uttalelsene i lovforarbeidene og i Høyesteretts avgjørelser.

6. Empiriske data og metode

For å undersøke hvorvidt lovendringen i 2010 førte til faktiske endringer i utmålt ubetinget fengselsstraff, baserer vi oss på uttrekk fra grunnlagsmaterialet for statistikken over straffereaksjoner fra Statistisk sentralbyrå (Statistisk sentralbyrå, 2019). Kilden er Strafferegisteret og de lovbruddskodene som tilhører § 228. Dette er kode 1701 (§ 228 første ledd) og 1716 (§ 228 andre ledd) i statistikken.²⁵ Denne statistikken inneholder informasjon om alle rettskraftige straffereaksjoner som er registrert i et gitt statistikkår, og gir opplysninger om type reaksjon, straffutmåling, instans og lovbruddenes art, samt noe informasjon om straffede personer (inkl. alder, kjønn og bosted). De inneholder også informasjon om det som kalles hovedlovbrudd i kriminalstatistikken (dvs. lovbruddet i dommen med den høyeste strafferammen), herunder type lovbrudd og gjerningstidspunkt. I de tilfeller der en dom utsies på bakgrunn av flere lovbrudd er det kun en samlet utmålt straff, men dataene inneholder informasjon om sammensetning av lovbrudd i dommen. Dette gjør det mulig å velge ut dommer hvor § 228 er hovedlovbrudd eller kun inngår som en del av dommen (heretter kalt bilovbrudd). For bilovbruddene kan vi ikke skille mellom første og andre ledd i § 228 (antall dommer er derfor oppgitt som «N.A.» i Tabell 1).

22. Rt. 1983 s. 299 (dissens 4-1).

23. Rt. 1991 s. 1026, Rt. 1991 s. 1028 og Rt. 1991 s. 1066 (398-91), alle avsagt 27. september 1991 av de samme dommerne.

24. Nå «ankeutvalg».

25. Oversikt over kodeverket er tilgjengelig fra Statistisk sentralbyrå (SSB) her: <https://www.ssb.no/klasse/klassifikasjoner/153>

Tabell 1: Beskrivende statistikk for datamaterialet, inndelt etter 1) hvorvidt § 228 er hoved- eller bilovbrudd, og 2) hvorvidt lovbruddet ble begått i løpet av et 6-månedersvindu før eller etter lovendringen trådte i kraft. 2010. N=1068 dommer.

	§ 228 som hovedlovbrudd		§ 228 som bilovbrudd	
	6 mnd. før ikrafttredeisen	6 mnd. etter ikrafttredeisen	6 mnd. før ikrafttredeisen	6 mnd. etter ikrafttredeisen
Domslengde				
Gjennomsnitt	58.3 dager	63.0 dager	191.9 dager	205.5 dager
Median	38 dager	45 dager	120 dager	120 dager
Korteste dom	10 dager ²⁶	14 dager	15 dager	14 dager
Lengste dom	810 dager	450 dager	2880 dager	4320 dager
75 prosentil	60 dager	60 dager	210 dager	240 dager
90 prosentil	120 dager	120 dager	360 dager	420 dager
95 prosentil	120 dager	180 dager	720 dager	603 dager
Andel dommer under 50 dager	65.8%	62.6%	30.1%	30.5%
Andel dommer under 75 dager	78.5%	78.1%	40.3%	37.2%
Antall dommer, totalt	149	187	385	347
Første ledd	116	133	N.A.	N.A.
Andre ledd	33	54	N.A.	N.A.

Gitt at vi er interessert i å undersøke hvordan dommere responderte på lovendringen, inkluderer vi data om alle dommer avsagt i perioden mellom 2007 og 2014. Fordi dataene ble innhentet med mål om å koble sammen data fra ulike registre, er dommer mot ikke-bosatte personer uten gyldig fødselsnummer ekskludert. Dette gir et totalt datamateriale på 7676 dommer, hvor § 228 er definert som hovedlovbrudd i 2584 av dem. Hovedanalysene vil imidlertid fokusere på et 6-måneders tidsvindu rundt ikrafttredeisen (fra og med 1. januar 2010 til 31. desember 2010, med ikrafttredeise); dette gir et datamateriale på totalt 1068 dommer, hvor § 228 er definert som hovedlovbrudd i 336 av dem. Informasjon om domslengde og antall dommer er oppsummert i Tabell 1.

Før å undersøke effekten av lovendringen på straffutmålingen, vil vi først beskrive endringer i utmålt straff (målt som antall dager ubetinget fengselsstraff i dommen) ved bruk av enkle deskriptive teknikker. I Tabell 1 ser vi en oversikt over deskriptiv statistikk for domslengde og antall dommer, delt inn etter om § 228 er definert som hoved- eller bilovbrudd og om lovbruddet ble begått før eller etter ikrafttredeisen av ny straffelov. Gitt at eventuelle mønstre kan skyldes tilfeldig variasjon i straffutmåling over tid og ikke være en direkte konsekvens av lovendringen, undersøker vi også endringen i straffutmålingen ved hjelp av regresjonsanalyser med diskontinuitet (*regression discontinuity* på engelsk; se for eksempel Finseraas og Kotsadam (2013) for en ikke-teknisk introduksjon). Disse regresjonsmodellene tar følgende form:

$$Y_i = \alpha + \beta \text{tid} + \gamma \text{post}_i + \epsilon$$

26. Etter straffeloven 1902 § 17 var minstestrafen fengsel i 14 dager. Dommen på 10 dager kan ha vært en såkalt etterskuddsdom, jf. straffeloven 1902 § 64 (se nå tilsvarende straffeloven 2005 § 31 annet ledd og § 82 første ledd).

I ligningen uttrykker Y_i utfallet vi er interessert i, som er domlengden (målt i antall dager) for person i i dom d . β_{tid} uttrykker tidstrenden mellom gjerningstidspunkt²⁷ og utfallet, og i modellen antas det at denne sammenhengen uttrykkes tilstrekkelig godt av en rett linje.²⁸ γ_{post}_i er en dummy-variabel som angir hvorvidt en person begikk lovbruddet han eller hun dømmes for, før eller etter 25. juni 2010. Denne variabelen måler hvorvidt det var et skifte i gjennomsnittlig domslengde fra før til etter reformen (relativt til den lineære trenden som allerede fanges av β_{tid}), og det er dette estimatet (γ) vi er interessert i. For å undersøke betydningen av tilfeldig variasjon ser vi også på den såkalte p -verdien til dette estimatet, som uttrykker sannsynligheten for at en evt. endring i straffnivået kan tilskrives en systematisk endring og ikke bare tilfeldige variasjoner i datamaterialet.

7. Resultater: Finnes det en diskontinuitet?

Vi undersøker først hvorvidt det er en tydelig endring i domslengde i perioden rundt lovendringen. Figur 1 viser domslengden for alle avsagte dommer i perioden mellom 1. januar 2010 og 31. desember 2010 hvor § 228 er identifisert som hovedlovbrudd i dommen (N=336 dommer). Hvert punkt i grafene gjenspeiler én dom, hvor dommene for lovbrudd begått før lovendringen er angitt til venstre for den stiplede, vertikale linjen i hver graf og lovbruddene som ble begått etter lovendringen er angitt til høyre. Den grå, stiplede og vertikale linjen angir tidspunktet ikrafttredelsen fant sted (dvs. 25. juli 2010). I den venstre figuren (a) viser de heltrukne horisontale linjene den gjennomsnittlige domslengden før og etter ikrafttredelsen, hvor den lineære trenden er estimert separat for de to tidsperiodene. I den høyre figuren (b) viser de heltrukne horisontale linjene medianen (den midterste linjen), samt øvre og nedre kvartil for henholdsvis før og etter ikrafttredelsen. Også disse linjene er estimert separat for perioden før og etter ikrafttredelsen (her er en kvantilregresjon benyttet). For å gjøre grafene mer lesbare har vi kuttet y -aksene ved 200 dager, men også lengre dommer bidrar i utregningen av disse målene.

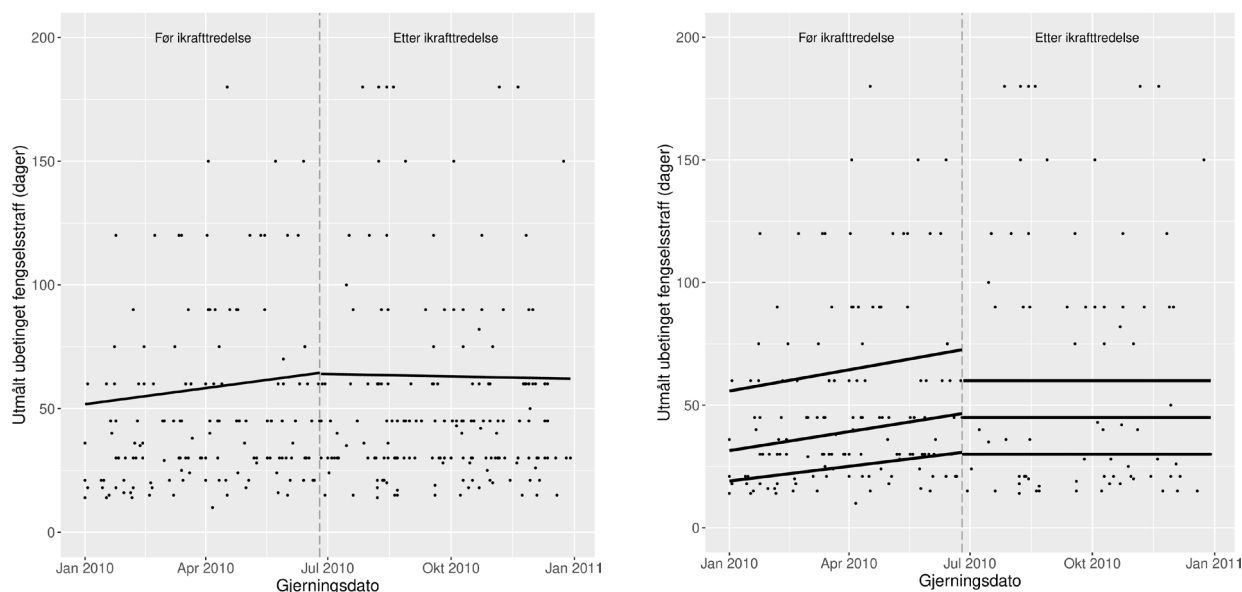
Dersom en diskontinuitet er til stede, vil vi forvente å se et tydelig brudd i den horisontale linjen fra den venstre til den høyre siden av implementeringstidspunktet. Som vi ser av den venstre grafen i Figur 1, gjenspeiler imidlertid ikke dataene noe slikt brudd i den gjennomsnittlige domslengden fra før til etter reformen. En mulig forklaring på dette mønsteret er at endringene har funnet sted kun for de aller korteste eller aller lengste dommene, og at dette ikke synes når vi undersøker gjennomsnittet. Den høyre figuren viser derfor

27. Fordi det er gjerningstidspunktet som avgjør hvilket lovverk som er gjeldende, viser t (som beskrevet over) til gjerningsdato og ikke domsdato.

28. Vi har også undersøkt om det å la kurven bøye seg (for eksempel ved å inkludere et andregradsledd i modellen) fører til en meningsfull forbedring av hvor godt modellen passer til dataene, men dette har lite å si og vi benytter derfor den enkleste versjonen av modellen (dvs. den lineære).

endringen i medianene og i kvartilene av fordelingen. Som vi ser er det antydning til at både medianen, nedre og øvre kvartil øker, men disse endringene finner sted før heller enn etter lovendringen trådte i kraft slik vi skulle forvente. Etter endringen er imidlertid trendene relativt stabile, og øvre kvartil er litt lavere. Fra Tabell 1 ser vi imidlertid en økning i den 95 prosentilen (dvs. verdien som deler de 5% lengste dommene fra til 95% korteste), men gitt at kun et fåtall dommer inngår i de øvre fem prosentilene påvirker ikke denne økningen de totale tallene vi ser i Figur 1b. Vi ser også at den beskjedne forskyvningen av ca. 40 dommer hvor § 228 er definert som hoved- heller enn bilovbrudd ikke ser ut til å påvirke den totale fordelingen nevneverdig.

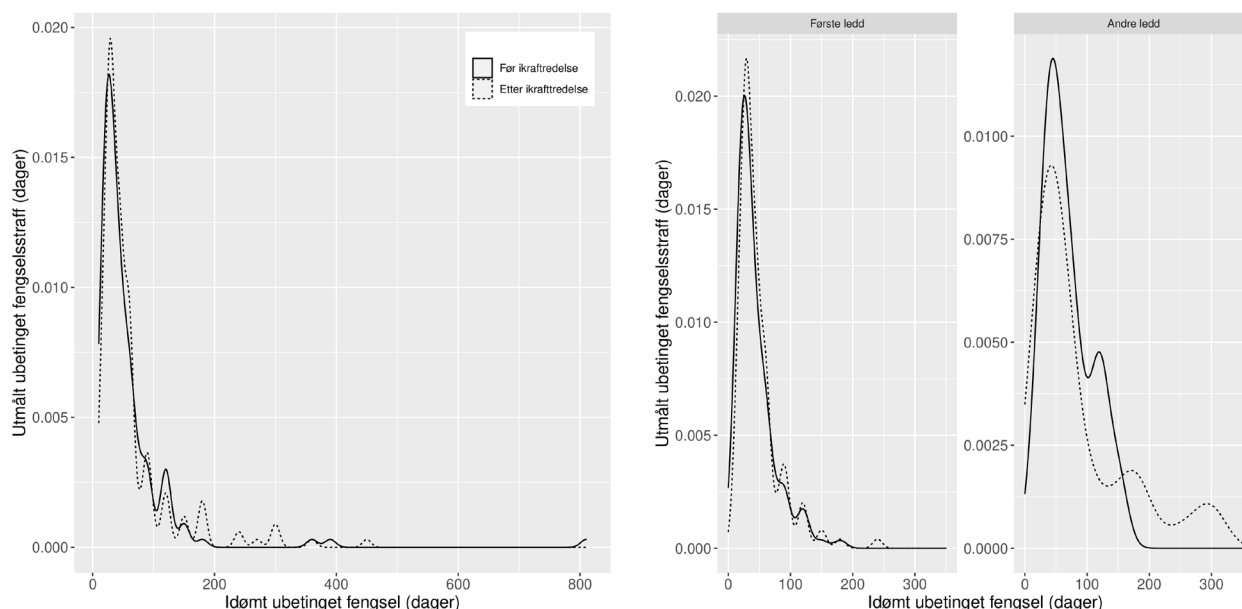
Figur 1: Domslengde etter gjerningstidspunkt. Gjennomsnitt (figur a) og median og kvartiler (figur b). 2010. Hovedlovbrudd (N=336 dommer).

Samlet sett antyder Figur 1 at lovendringen førte til små eller ingen systematiske endringer i faktisk straffutmåling. Tabell 1 viser noen tegn til at straffelengden økte noe; for eksempel er den gjennomsnittlige domslengden for hele 6-månedersperioden etter ikrafttredelsen ca. 5 dager høyere enn i hele 6-månedersperioden før ikrafttredelsen. Figur 1 tyder imidlertid på at denne endringen skyldes generelle trender i disse periodene heller enn at domslengden gjør et «hopp» når loven trer i kraft.

En annen måte å undersøke endringen i straffutmålingen på, er å sammenligne fordelingen av ubetingede dommer ved hjelp av såkalte tetthetskurver som vist i Figur 2. Den heltrukne kurven viser fordelingen av domslengder mellom 1. januar 2010 og frem til 25. juni 2010 (før ikrafttredelsen), mens den stiplede kurven viser fra 25. juni 2010 og ut året (etter ikrafttredelsen). Kurvene er så å si identiske, med en topp på ca. 30 dager og deretter en mindre utstrakt bruk av lengre dommer. Ett unntak er at det etter reformen finnes noen flere (men fortsatt få) dommer på mer enn 200 dager. Dette gjenspeiles i at den

95. prosentilen har økt noe (fra 120 til 180 dager; se Tabell 1). Når vi deler inn tetthetskurven etter paragrafens ledd (se høyre figur), viser at denne endringen i all hovedsak skyldes en noe mer utstrakt bruk av lengre dommer for paragrafens andre ledd (N=87), dvs. for de mest alvorlige lovbruddene. Dette er i tråd med det vi skulle forvente jf. forarbeidene.

Figur 2: Tetthetskurver for straffutmåling (antall dager). Alle paragrafer og separat etter paragraf. Hovedlovbrudd (N=336 dommer).

Med utgangspunkt i disse deskriptive analysene (Tabell 1 og Figur 1 og 2), som antyder små endringer i straffutmåling som kun gjelder for et fåtall av dommene, er det lite sannsynlig at regresjonsanalysene vil vise at lovendringen har endret den gjennomsnittlige straffutmålingen i norske domstoler i særlig stor grad og med stor grad av presisjon. Det regresjonsanalysene gir oss, er en test på om forskjeller fra før til etter reformen er konsistent med tilfeldig variasjon – eller om vi kan si at det er en substansiell forskjell.²⁹

Resultater fra regresjonsanalysene kan ses i Tabell 2, og som vi ser er ikke estimatet for post-variabelen statistisk signifikant på konvensjonelt signifikansnivå ($p > 0.05$) hverken når vi fokuserer på hovedlovbrudd (midterste kolonne) eller hoved- og bilovbrudd samlet (høyre kolonne). Med andre ord: økningen i gjennomsnittlig utmålt straff på ca. 5 dager i gjennomsnitt (se Tabell 1) fra før til etter ikrafttredelsen er ikke større enn det som kan antas å skyldes tilfeldig variasjon i dataene. Man kan altså ikke si med ønsket grad av sikkerhet at utmålt straff for legemsfornærmelse har økt nevneverdig som et resultat av lovendringen. Modell 2 kontrollerer for evt. lineære trender i dataene, og da er forskjellen praktisk talt null.

29. Signifikanstester (se Tabell 2) benyttes vanligvis for å generalisere til en større populasjon. Med fulltelling slik som her bør man likevel si hvorvidt forskjeller er konsistent med tilfeldig variasjon (Rubin, 1985).

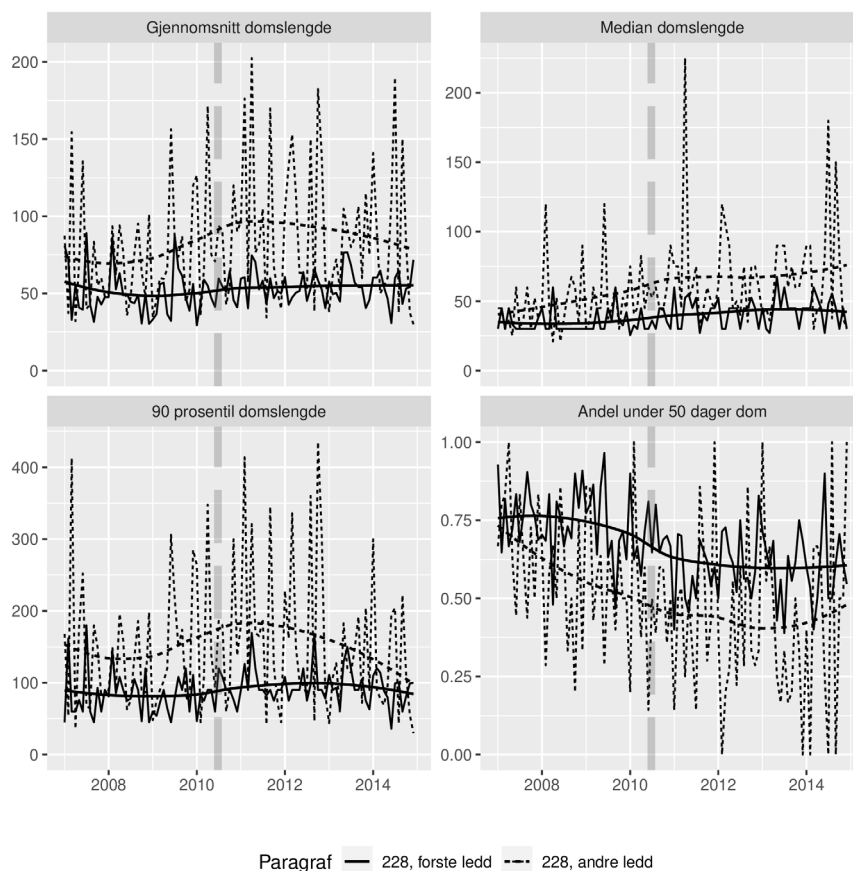
Tabell 2: Regresjonsresultater, inndelt etter hvorvidt § 228 er hovedlovbrudd (N=336 dommer) eller hoved- eller bilovbrudd (N=1086 dommer). Med (Modell 2) og uten (Modell 1) kontroll for gjerningsdato. 2010.

	§ 228 som hovedlovbrudd		§ 228 som hoved- eller bilovbrudd	
	Modell 1	Modell 2	Modell 1	Modell 2
Konstantledd	50.26***	-331.13	154.58***	3252.70
Post (gjerningsdato etter ikrafttredelsen)	4.78	0.03	1.01	38.23
Tid (gjerningsdato)		0.03		-0.21
N	336	336	1068	1068
R ²	0.001	0.001	0.000	0.001

*p < .05; **p < .01; ***p < .001

7.1. Endringer i langvarige trender

En mulig forklaring på mangelen på endring i straffenivået kan rett og slett være at endring tar tid, og at 6-måneders-vinduet vi har benyttet rett og slett er for smalt for å fange opp eventuelle endringer som fulgte av reformen. Vi undersøker dette i Figur 3, hvor flere deskriptive mål undersøkes med et tidsvindu på ca. 4 år på hver side av reformen (2007-2014).

Figur 3: Trender i domslengde etter gjerningstidspunkt og paragrafen ledd. 2007-2014. Hovedlovbrudd (N=2584 dommer).

Figuren øverst til venstre viser trender i gjennomsnittet, figuren øverst til høyre viser trender i medianen, figuren nederst til venstre viser trender i den 90. prosentilen, og figuren nederst til høyre viser trender i andelen av alle ubetingede dommer som hadde en utmålt straff på under 50 dager. I alle figurene viser de heltrukne linjene tidstrenden for dommer for første ledd og de stiplede linjene dommer for andre ledd. Gitt at tidstrender (som alltid) inneholder mye støy, har vi lagt på glattede trendkurver³⁰ (i heltrukne linjer for første ledd og stiplede linjer for andre ledd) som viser trendene over tid.

Samlet sett viser grafene i Figur 3 at det var en gradvis økning i både gjennomsnittlig og median domslengde for paragrafens andre ledd over denne perioden, men at ingen av trendene endrer seg merkbart rundt ikrafttredelsen. For gjennomsnittet ser vi en økning i perioden fram til den nye loven trådte i kraft, før snittet gradvis flater ut og snur til en negativ trend utover i perioden. Det samme gjelder for det 90. prosentilet. Andelen dommer som er på under 50 dager ubetinget fengsel synker mer eller mindre hele perioden, og dette gjelder for begge ledd i paragrafen. Det er med andre flere endringer i straffutmåling for § 228 over tid, men endringene er svært gradvise og kjennetegnes ikke av et tydelig «hopp» rundt lovendringen i 2010.

8. Diskusjon

På tross av en lovendring med eksplisitt intensjon om å øke straffene for legemsfornærmelser viser det seg at utmålt straff ikke endret seg i vesentlig grad rundt tidspunktet der lovendringen tredde i kraft. Det er noen tegn til at gjennomsnittlig utmålt straff økte litt i tiden for handlinger som er begått *frem til* 25. juni 2010, men ikke etterpå. Vi ser en antydning til en noe mer utstrakt bruk av lengre straffer (på mer enn 200 dager) for paragraf § 228 andre ledd etter reformen, og regresjonsanalysen viser også at den gjennomsnittlige straffelengden har økt med i gjennomsnitt 5 dager fra før til etter ikrafttredelsen (med et 6-månedersvindu på hver side). Samtidig viser statistiske tester fra regresjonsanalysen at det knytter seg stor usikkerhet til denne endringen, slik at denne forskjellen også er konsistent med tilfeldig variasjon fremfor at økningen skyldes lovendringen i seg selv.

Høyesterett la i 2009 til grunn at det kunne skje en gradvis økning av straffenivået mellom vedtakelsen av straffeloven 2005 i juni 2009 til loven ville tre i kraft. Dette prinsipielle utgangspunktet fikk imidlertid liten betydning, siden endringene i straffeloven 1902 § 228 trådte i kraft så tidlig som i juni 2010.

Høyesterett uttalte dette allerede i HR-2011-1015-A – Rt-2011-734 (avsnitt 11):

«For straffbare handlinger som er begått etter at endringsloven trådte i kraft, skal domstolene altså fullt ut bygge på de forhøyede nivåer som er forutsatt i motivene til lovendringen. Dette rokker ikke ved domstolenes plikt til å fastsette en forsvarlig straff i det enkelte tilfellet, basert på et bredt spekter av hensyn.»

30. Det er brukt en enkel loess-funksjon til dette.

Til tross for at det, som nevnt ovenfor, var en «drakamp» mellom Høyesterett og lovgiverne fra 1990-tallet til 2010, er det ingen tegn til at Høyesterett stritter imot når først lovgiveren signaliserte klart hva nivået skulle være. Høyesterett aksepterte lovgiverens forutsetninger. I tråd med vanlig rettskildelære og domstollovens forutsetninger skulle man derfor forvente at de underordnede domstolene skjerpet straffenivået (gitt samme type kriminalitet). Til tross for dette finner vi likevel få eller ingen spor av en endring i straffutmålingen på et aggregert nivå.

Noen forbehold er på sin plass. Den uttalte begrunnelsen for straff er at den skal redusere kriminaliteten, og teoretisk sett kunne man derfor tenke seg at skjerpingen i straffenivået førte til at voldslovbryterne begikk litt mindre alvorlig kriminalitet på grunn av lovendringen. Det er imidlertid lite trolig at en eventuell virkning av et skjerpet straffenivå førte til at lovbyrterne fortsatt utøvde vold, men litt mindre alvorlig vold. Det er i så måte talende at det i forarbeidene til straffeloven 2005 ikke en gang er antydning at skjerpingen i straffenivået ville redusere kriminaliteten og redusere behovet for fengselsplasser (Holmboe, 2016b: 130-134). Man kan etter vår oppfatning se bort fra en slik virkning av straffskjerpingene.

Tallene vi har vist her er også påvirket av sammensetningen av lovbrudd etter alvorlighetsgrad og bilovbrudd. Det finnes altså en teoretisk mulighet for at sammensetningen av saker endret seg akkurat på dette tidspunktet, f.eks. ved at en større andel av de minst alvorlige sakene i § 228 første ledd var høyere etter juni 2010 enn før denne datoen. Datagrunnlaget er dessverre ikke detaljert nok til at vi kan undersøke det empirisk. På den annen side er det vanskelig å se at det kan være tilfellet. Sammensetningen av utmålt straff er faktisk ganske lik, og det er ikke noen tydelige sesongsvingninger over tid.

En annen viktig begrensning ved analysen er at forarbeidene var tydeligst på at straffene skulle skjerpes for de mest alvorlige lovbruddene som omfattes av paragrafens andre ledd, og det er her det finnes færrest saker å undersøke empirisk. En mulighet er derfor at de mest alvorlige overtredelsene av straffeloven 1902 § 228 er et mindretall av de overtredelsene som gir ubetinget fengsel, slik at en genuin straffskjerping for disse alvorlige overtredelsene drukner i mengden av «ordinære» overtredelser.

Overordnet sett er det absolutt slik at det er vanskeligere å få presise estimater når datamaterialet er lite. Samtidig er det viktig å understreke at de deskriptive analysene ikke viser en tydelig diskontinuitet som kjennetegnes av stor statistisk usikkerhet; dersom dette hadde vært tilfelle ville det vært nærliggende å anta at dersom vi bare hadde hatt et større datamateriale ville resultatene vært såkalt statistisk signifikante. I vårt tilfelle er det imidlertid slik at resultatene heller tegner et bilde av at rettspraksisen har endret seg gradvis over tid, og at ikrafttredelsen av lovendringen ikke førte til den skjerpingen av straffenivået man skulle forvente ut fra forarbeidene. Vår hovedkonklusjon er derfor at det ikke finnes sikkert empirisk belegg for å si at straffutmålingen

har fulgt Stortingets intensjon – eller i høyden har det tatt vel lang tid før så har skjedd.

En ytterligere lærdom som kan trekkes fra denne analysen, er at det er viktig å undersøke empirisk om endringer i lover og retningslinjer faktisk fungerer etter hensikten. Slike empiriske rettsstudier er viktige dersom man ønsker å utvide det rettsdogmatiske perspektivet og også spørre seg hvordan lov og rett utøves i praksis og påvirker samfunnet og menneskene som kommer i kontakt med rettsvesenet.

Kontaktoplysninger

Synøve N. Andersen: s.n.andersen@sosgeo.uio.no

Morten Holmboe: morten.holmboe@phs.no

Torbjørn Skardhamar: torbjorn.skardhamar@sosgeo.uio.no

Referanser

- Andenæs, J. 1956. Alminnelig strafferett, Oslo, Akademisk forlag.
- Andenæs, J. 1984. Høyesterett som ankeinstans for straffutmålingen. I: Michelsen, H.M., Røstad, H. & Aasland, G. (red.) Rett og rettssal: et festskrift til Rolv Ryssdal, Oslo, Aschehoug.
- Backer, I. L. 2011. Juristenes rolle i lovforberedelsen. Lov og Rett, 50, 63-77.
- Baumbach, T. & Elholm, T. 2020. Strafferettens almindelige del: Det strafferetlige ansvar, København, Djøf Forlag.
- Bergo, K. 2019. Tolking og anvendelse av lov, forskrift og forarbeider. I: Høgberg, A. P. & Sunde, J. Ø. (red.) Juridisk metode og tenkemåte, Oslo, Universitetsforlaget.
- Bratholm, A. 1980. Strafferett og samfunn, Oslo, Universitetsforlaget.
- Busch, T.-A. 2015. Høyesterett som straffedomstol sett med påtalemyndighetens øyne. I: Schei, T., Skoghøy, J. E. A. & Øie, T. M. (red.) Lov, sannhet, rett: Norges Høyesterett 200 år, Oslo, Universitetsforlaget.
- Busch, T.-A. 2016. Høyesterett som straffedomstol sett med påtalemyndighetens øyne. Tidsskrift for strafferett, 16, 392-414.
<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2016-04-04>
- Bøhn, A. 2013. Domstoloven: lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene: kommentarutgave, Oslo, Universitetsforlaget.
- Carlsen, B. 2010. Om strafudmåling og lovmotiver. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 97, 412-428.
<https://doi.org/10.7146/ntfk.v97i3.71771>
- Elholm, T., Jakobsen, M. N. & Madsen, L. L. 2019. Kommenteret straffelov: Almindelig del, København, Jurist- og Økonomforbundets forlag.
- Elholm, T. & Strandbakken, A. 2010. Hvem skal nu bestemme – dommerne eller politikerne? I: Elholm, T., Greve, V., Asp, P., Bragadottir, R., Frände, D. & Strandbakken, A. (red.) Liber amicorum et amicorum Karin Cornils: Glimt af nordisk straffrätt og straffeprosessrett, København, Jurist- og Økonomforbundets forlag.
- Eyben, W. E. v. 1950. Strafudmåling: lovens rammer og dommerens udfyldning, København, Gad.
- Finseraas, H. & Kotsadam, A. 2013. Hvordan identifisere årsakssammenhenger i ikke-eksperimentelle data? – En ikke-teknisk introduksjon. Tidsskrift for samfunnsforskning, 54, 371-387.
- Grøning, L., Husabø, E. J. & Jacobsen, J. 2019. Frihet, forbrytelse og straff: en systematisk fremstilling av norsk strafferett, Bergen, Fagbokforlaget.

- Haugen, F. & Efjestad, J. s. 2019. Strafferett: håndbok, Oslo, Cappelen Damm akademisk.
- Holmboe, M. 2016a. Fengsel eller frihet: Noe om reaksjonsvalg i norsk strafferett. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 103, 4-35.
<https://doi.org/10.7146/ntfk.v103i1.97727>
- Holmboe, M. 2016b. Fengsel eller frihet: Om teori og praksis i norsk straffutmåling, særlig i grenselandet mellom fengsel og mildere reaksjoner, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Holmboe, M. 2016c. Utmåling og gjennomføring av straff: Utvalgte artikler fra tre festskrifter. *Tidsskrift for strafferett*, 16, 317-320.
<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2016-04-01>
- Holmboe, M. 2019. Utvalgte høyesterettsavgjørelser i strafferett 2018. *Tidsskrift for strafferett*, 19, 53-84.
<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2019-01-04>
- Høgetveit, E. 2002. Hovedlinjer i Straffelovkomisjonens utkast til ny straffelov. *Tidsskrift for strafferett*, 2, 360-370.
- Innst. O. nr. 72 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven).
- Jacobsen, J. 2019. Det strafferettslege lovskravet i eit metodeperspektiv. I: Høgberg, A. P. & Sunde, J. Ø. (red.) *Juridisk metode og tenkemåte*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Keiserud, E., Sæther, K. E., Holmboe, M., Jahre, H.-P., Matningsdal, M. & Smørdal, J. G. 2020. *Straffeprosessloven. Kommentartutgave. Bind II*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Matningsdal, M. 1998. Høyesterettspraksis som rettskildedefaktor i straffesaker. I: Doublet, D. R., Krüger, K. & Strandbakken, A. (red.) *Stat, politikk og folkestyre: festskrift til Per Stavang på 70-årsdagen, 19. februar 1998*, Bergen, Alma Mater.
- Matningsdal, M. 2010. Politikernes innflytelse på straffutmålingen. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 251-267.
<https://doi.org/10.7146/ntfk.v97i3.71759>
- Matningsdal, M. 2015a. Høyesterett som straffedomstol – straffutmåling. I: Schei, T., Skoghøy, J.E.A. & Øie, T.M. (red.) *Lov, sannhet, rett: Norges Høyesterett 200 år*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Matningsdal, M. 2015b. *Straffeloven: lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff: alminnelige bestemmelser: kommentartutgave*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Matningsdal, M. 2016. Høyesterett som straffedomstol – straffutmåling. *Tidsskrift for strafferett*, 16, 321-374.
<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2016-04-02>
- Myhrer, T.-G. 2008. Ny straffelov. *Jussens venner*, 43, 95-135.
- Nelson, A. 1990. Den rättvisa brottspåföljden. I: Christie, N., Kjønstad, A., Lødrup, P., Slettan, s. & Smith, C. (red.) ... den urett som ikke rammer deg selv. *Festskrift til Anders Bratholm 70 år*, Oslo, Universitetsforlaget.
- NOU 1999: 19 Domstolene i samfunnet: Administrativ styring av domstolene. Utnevnelser, sidegjøremål, disiplinærtiltak. Midlertidige dommere.
- NOU 2002: 4 Ny straffelov.
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
- Prop. 97 L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).
- Rieber-Mohn, G. F. 2010. Straffskjerpelse og tilbakevirkning. *Lov og Rett*, 49, 3-5.
- Roberts, J. V. & Gazal-Ayal, O. 2013. Statutory Sentencing Reform in Israel: Exploring the Sentencing Law of 2012. *Israel Law Review*, 46, 455-479.
<https://doi.org/10.1017/S0021223713000162>
- Rubin, A. 1985. Significance Testing with Population Data. *Social Service Review*, 59, 518-520.
<https://doi.org/10.1086/644316>
- Schei, T. 2015. Norges Høyesterett ved 200-årsjubileet. I: Schei, T., Skoghøy, J. E. A. & Øie, T. M. (red.) *Lov, sannhet, rett: Norges Høyesterett 200 år*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Skoghøy, J. E. A. 2011. Forbud mot tilbakevirkende lovgivning. *Lov og Rett*, 50, 255-282.

- Skoghøy, J. E. A. 2013. Utviklingstrekk innenfor strafferett og straffeprosess. I: Kjøenstad, A. (red.) Nye trender i rettsvitenskapen, Oslo, Gyldendal juridisk.
- Skoghøy, J. E. A. 2014. Den nødvendige dissens. *Jussens Venner*, 49, 162-183.
- Skoghøy, J. E. A. 2018. Rett og rettsanvendelse, Oslo, Universitetsforlaget.
- St.meld. nr. 104 (1977-78) Om kriminalpolitikken.
- Statistisk Sentralbyrå. 2019. Straffereaksjoner. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/straff/> [Lest 28. oktober 2020].